

STROOM VERSNELLING

Bijlage 2

Werkgroep Hernieuwbare Energie

Titel: De Vlaamse stroomversnelling voor hernieuwbare energie

Werkgroepvoorzitter(s): Bram Claeys (ODE Vlaanderen), Saartje De Boever (Eoly)

Deelnemers:

- Algemeen Boerensyndicaat
- Bio-energieplatform
- Boerenbond
- Bond Beter Leefmilieu
- COGEN Vlaanderen
- Eandis
- EnergyVille
- Essenscia
- Febeliec
- Febiga
- Federatie van de Belgische Elektriciteits- en Gasbedrijven
- Infrac
- Organisatie voor Duurzame Energie
- PV Vlaanderen
- Sociaal-Economische Raad Vlaanderen
- Universiteit Antwerpen
- Universiteit Gent
- Vito
- Vlaams Energieagentschap
- Vlaamse Vereniging voor Steden en Gemeenten
- Vlaamse Windenergie Associatie
- Vrije Universiteit Brussel
- Warmtenetwerk Vlaanderen
- Warmtepomp Platform

Vlaamse Stroomversnelling, werkgroep hernieuwbare energie

Visie en aanbevelingen – FINAAL – 23/1/2017

Deze consensustekst is de insteek voor de Vlaamse energievisie vanuit de werkgroep hernieuwbare energie¹ van de Stroomversnelling. De indeling van de tekst is thematisch. De bedoeling is telkens om aanbevelingen te formuleren voor het Vlaamse energiebeleid op de middellange termijn horizon van 2030, met een oog op de lange termijn doelstelling van 2050.

De Vlaamse stroomversnelling voor hernieuwbare energie

De energietransitie die Vlaanderen, Europa en de rest van de wereld doormaken is maatschappelijk (economisch, ecologisch en sociaal) een van de grootste uitdagingen voor deze generatie beleidsmakers en belanghebbenden. Naast het tegengaan van de verdere klimaatverandering, spelen voor deze energietransitie andere doelstellingen een belangrijke rol, met name bevoorradingszekerheid en betaalbaarheid. Dit vertaalt zich onder andere in het maximaliseren van sociaal welzijn en economische welvaart, een zekere en veilige energievoorziening, de beschikbaarheid van betaalbare duurzame energie en kansen voor een meer actieve rol voor consumenten. De transitie heeft nood aan een lange termijnkader. Ze moet bovendien verlopen op een kostenefficiënte manier.

De toename en integratie van duurzame hernieuwbare energie in al haar vormen is een van de centrale componenten van de energietransitie naar een koolstofarme samenleving.

1. Ambitie voor Vlaamse hernieuwbare energie

Na 2020 legt de Europese Commissie geen bindende doelstellingen voor hernieuwbare energie vast voor de lidstaten, maar vraagt hen zelf nationale streefcijfers vast te leggen. Vlaanderen moet met haar energiebeleid een ambitieuze, realistische en rechtvaardige bijdrage leveren aan het Europese beleid voor 2030 en 2050 in lijn met de engagementen uit het klimaatakkoord van Parijs. Dit zal zich onder meer concreet vertalen in het klimaat- en energieplan over de periode 2021-2030 dat België zal voorleggen aan de Europese Commissie. Voor de Vlaamse bijdrage aan de Europese doelstelling en de ontwikkeling van hernieuwbare energie in Vlaanderen is een concrete Vlaamse hernieuwbare energiedoelstelling voor 2030 belangrijk. Die beïnvloedt immers het beleidskader voor de investeringen in hernieuwbare energie in Vlaanderen. De doelstelling, het pad en het toekomstig beleidskader moeten gebaseerd zijn op een inschatting in diverse scenario's van het socio-economisch realiseerbaar potentieel, dat op zijn beurt de maatschappelijke draagkracht en de invloed van faciliterende beleidsinstrumenten incalculeert. Ze moeten ook in lijn liggen met het op lange termijn en in Europees verband bereiken van een duurzaam² energiesysteem.

Beleidsmaatregelen moeten flexibiliteit toelaten, en op korte termijn geëvalueerd en waar nodig bijgestuurd worden om te verzekeren dat de doelstellingen op de meest effectieve, duurzame en efficiënte manier gehaald kunnen worden. Hierbij is rechtszekerheid en duidelijkheid over beslissingsmomenten nodig. Wij verwachten van de Vlaamse regering

¹ De tekst is het resultaat van discussies in vergadering op 6 en 21 oktober, 7 november, 20 december 2016, 12 en 16 januari 2017 en input per mail.

² Duurzaam betekent: "aansluitend op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen" (definitie duurzame ontwikkeling van de VN-commissie Brundtland uit 1987).

dat ze met de stakeholders een regelmatige opvolging verzekert van de Vlaamse energievisie.

De ondertekenaars van het engagement voor de Stroomversnelling houden zich beschikbaar om in 2017 verder mee te werken aan een gedragen interfederaal energiepact. Dit is bijzonder urgent, in het bijzonder in het licht van de klimaat- en energieplannen die België moet opstellen voor de bijdrage aan de Europese 2030 energie- en klimaatdoelstellingen. Deze plannen moeten een volwaardig coherent geïntegreerd geheel vormen tussen de gewesten en de federale overheid. Wij verwachten dat ze ingebed zijn in een Europees kader met bijzondere aandacht voor interactie met het energie- en klimaatbeleid van andere lidstaten in onze regio.

2. Warmte als prioriteit

Over heel Europa is warmte en koeling goed voor 50% van het eindgebruik van energie. Hiermee heeft deze sector een erg grote impact op de duurzaamheid van het gehele energiesysteem.

We bevelen aan voor **gebouwenverwarming** meer in te zetten op lage temperatuur verwarmingstechnologie om toe te laten dat duurzame en energie-efficiënte oplossingen kunnen doorbreken. Naargelang de lokale mogelijkheden kan een geïntegreerde combinatie van warmtenetten en individuele verwarmingstechnologie een verhoging van hernieuwbare warmte en verlaagde CO₂-uitstoot realiseren. In tweede instantie kan verdergaande innovatie op de centrale verwarmingsbron (aansturing en technologie van opwekking en distributie) kansen bieden voor meer duurzame energie.

Analoog is ook de **koudevraag** een belangrijk en groeiend aandachtspunt. We bevelen hier aan eerst en vooral in te zetten op het verminderen van koelvraag en pas dan overtollige warmte af te voeren door een actief koelproces. Verduurzaming is hier mogelijk door directe uitwisseling met koude uit de omgeving. Actief koelen kan ook via een absorptie- of adsorptiekoelmachine op basis van duurzame warmte, zoals thermische vacuümbuiscollectoren of warmte uit een warmtenet. Koudenetten zijn ook een optie waarbij echter nog verbeteringen nodig zijn om de rendabiliteit te verhogen. Ze werken op dezelfde wijze als warmtenetten, alleen verdelen ze koude in plaats van warmte. Een interessante duurzame bron is oppervlaktewater (rivieren, meren). Koudenetten zijn vooral geschikt voor gebieden met een zeer grote koudevraag, bijvoorbeeld kantoorzones.

Voor **industriële warmtetoepassingen** moet onderzoek en ontwikkeling leiden tot koolstofarme oplossingen. Uiteraard dient energie-efficiëntie een belangrijke drijfveer te blijven bij nieuwe investeringen. Daarnaast kan er nog verder werk gemaakt worden van benutting van restwarmte binnen of buiten de perceelsgrenzen: interne of externe warmte-integratie. Verdere innovatie in de processen zelf kan de nood aan hoogwaardige warmte reduceren. Innovatie in de opwekking (interne recuperatie, hernieuwbaar, CCU-brandstoffen³, ...) kan de CO₂-efficiëntie verder verbeteren.

De **energiebronnen** voor warmte en koeling zullen in de toekomst verscheiden zijn en in toenemende mate hernieuwbaar (omgevingswarmte, geothermie, zonnewarmte...). Verminder dus de inzet van fossiele bronnen voor ruimteverwarming, en begin met steenkoolkachels en stookolieketels niet langer te installeren of te vernieuwen ten voordele

³ CCU = carbon capture and utilisation, afscheiding van koolstofdioxide uit fossiele brandstoffen of rookgassen om er in de chemische industrie nieuwe grondstoffen mee te maken

van duurzame hernieuwbare energietoepassingen waar deze haalbaar zijn. Bij 'over'-productie van elektriciteit door intermitterende bronnen is – eerder dan het inperken van die productie – vraagsturing en het energie-efficiënt omzetten van elektriciteit in al dan niet opgeslagen warmte een optie. De kostenefficiëntie van deze opties hangt af van de gebruikte technologie en kan wel nog verder verbeteren door innovatie. Daarnaast zal ook de productie van groene brandstoffen uit elektriciteit (power-to-gas, power-to-fuel) interessanter worden. Ook duurzame biomassa- en afvalstromen kunnen een bron van warmte vormen. Elektriciteitsopwekking uit biomassa- en afvalstromen moet maximaal gepaard gaan met recuperatie van de groene warmte. Rechtstreekse productie van (laagwaardige) warmte uit hoogwaardige brandstoffen moet zoveel mogelijk vermeden worden, omzetting van brandstoffen gebeurt bij voorkeur via warmte-kracht-koppeling (WKK).

Laat vraag en aanbod van hernieuwbare en restwarmte een element zijn bij ruimtelijke ontwikkelingen en stedenbouwkundige ontwikkelingen, net als zongericht ontwerpen om passieve wamte winsten te maximaliseren. Bij belangrijke infrastructuurwerken en verkavelingen dient telkens in functie van het maatschappelijk optimum een grondige afweging te gebeuren tussen warmtenetten, gasnetten, centrale of individuele duurzame opties. Verdichting van de verkavelingen naar compactere bebouwing en gedeeld groen helpt om centrale warmte aantrekkelijker te maken en vergemakkelijkt het inzetten van gedeelde duurzame bronnen.

3. Bevoorradingzekerheid van elektriciteit in tijden van hernieuwbare energie

De transitie naar een koolstofarm energiesysteem moet hand in hand gaan met de betaalbaarheid en de bevoorradingzekerheid in elektriciteit. Elke lidstaat in Europa is verantwoordelijk voor de bevoorradingzekerheid voor elektriciteit⁴. België heeft een grote import- en exportcapaciteit met zijn buurlanden in de CWE-zone (Central West Europe). De federale overheid moet waken over de bevoorradingzekerheid, in het bijzonder op langere termijn. Als blijkt uit een onderbouwde analyse dat er een bedreiging is voor de bevoorradingzekerheid, kunnen eventueel maatregelen (zoals bijvoorbeeld de strategische reserve) genomen worden op federaal en Europees niveau. Het beleid rond hernieuwbare energie moet een belangrijke input zijn voor die analyse. Zo moet er gekeken worden naar de oplossing met de hoogste maatschappelijke, ecologische en economische meerwaarde. De uitdaging is om de bevoorradingzekerheid en de benodigde piekcapaciteit voor heel de CWE regio en bij uitbreiding Europa te garanderen (bijv. tijdens windstille periodes over grotere gebieden). Naarmate we rekenen op bepaalde capaciteit in het binnen- of buitenland moet deze uiteraard wel effectief beschikbaar zijn als we ze nodig hebben. In dat verband is het relevant dat de toename van intermitterende hernieuwbare energiebronnen de noodzaak verhoogt om met het oog op bevoorradingzekerheid korte- en langetermijnverantwoordelijkheden van alle marktpartijen voldoende te reflecteren in het kader van het marktmodel.

De verschillende aanbevelingen van de Vlaamse Stroomversnelling kunnen bijdragen aan de bevoorradingzekerheid tegen 2030 in een meer flexibel energiesysteem, waarbij de inpassing van hernieuwbare energie hand in hand gaat met meer energiebesparing, efficiëntie, vraagbeheer, flexibele inzet van productie-eenheden, de uitbouw van een flexibel en goed geïnterconnecteerd netwerk aangevuld met opslag en andere flexibele

⁴ Europese richtlijn 2005/89/EC

energiebronnen en dit in een gezonde, competitieve markt. Daarbij is een goede systeemintegratie van warmte en transport cruciaal.

4. Hervorm het elektriciteitsnet voor een duurzame energiemix

Het elektriciteitsnet moet een duurzame energiemix faciliteren en helpen om energie op een kostenefficiënte wijze te transporteren. Om de maatschappelijk optimale benutting en uitbouw van het net te bekomen, moet het volledig arsenaal aan instrumenten zo goed mogelijk ingeschakeld worden: afstemmen van productie en afname op elkaar door onder meer opslag en vraagbeheer, inzet op lokale onmiddellijke consumptie of fysieke nabijheid van afname en productie, periodieke en niet-periodieke nettarieven, congestiemanagement, ondersteunende diensten aangekocht bij marktpartijen, slimme meters.... Een sterkere integratie tussen de verschillende voorzieningen, in het bijzonder warmte, elektriciteit en transport kan daarbij toelaten vraag en aanbod efficiënter op elkaar af te stemmen. Verdere innovatie zal dit ook met de nodige schaalgrootte en kostenefficiëntie mogelijk maken. Een roadmap moet duidelijk maken hoe en wanneer welke instrumenten op een optimale manier moeten worden ingezet. Voorwaarde is transparantie en inzicht over de werkelijke netuitdagingen, zo is vb. informatie nodig over waar congestie optreedt zodat daar vraagsturende diensten of andere oplossingen ontwikkeld kunnen worden. Specifiek zal innovatie bij onder meer netbeheerders belangrijk zijn om te garanderen dat de toekomstige systeemuitdagingen kostenefficiënt opgenomen kunnen worden. Op voorwaarde van een voldoende hoge kwaliteitsprikkel kan het nuttig zijn om hiertoe een innovatiebudget voor netbeheerders te overwegen voor hun kernactiviteiten.

We vragen de Vlaamse Regering om **voor eind februari 2017** een beslissing te nemen over de uitrol van slimme meters, met een **gefaseerde uitrol** van de meter in de eerste plaats bij residentiële, agrarische of KMO grootverbruikers, prosumenten en eigenaars van elektrische voertuigen. Die nieuwe meter moet voorzien zijn van de nodige basisfunctionaliteiten om vraag- en productiebeheersing toe te laten. De keuze voor welk type van slimme meter moet op een doordachte maar snelle manier gebeuren. In ieder geval is het duidelijk dat een gerichte plaatsing van de slimme meter een van de noodzakelijke voorwaarden is om een hoger aandeel variabele hernieuwbare elektriciteit te integreren.

We vragen daarbij ook een toekomstvast distributienettarief dat een goede integratie van variabele en stuurbare energieproductie, energiezuinig gedrag en (marktdeelname van) stuurbare vraag en aanbod niet afremt. Het net zal meer investeringen vergen, terwijl de evolutie van de afgenomen energie door energiebesparing, lokale opwekking en andere maatregelen onzeker is. Een gezonde toekomstgerichte financieringsbasis voor transmissie- en distributienet is dan ook aangewezen.

Evengoed kan het nuttig zijn om de aansluitingsvoorwaarden voor hernieuwbare energie te herbekijken en zo knelpunten voor de groei van hernieuwbare energie weg te nemen. Daarbij moeten we een maatschappelijk optimum vinden tussen enerzijds de locatie van nieuwe hernieuwbare energieprojecten in functie van de onthaalcapaciteit van het net en anderzijds de ruimtelijk en energetisch optimale locaties voor de inplanting van hernieuwbare energie.

Gezien de veranderende verhoudingen in het net, is een sterkere samenwerking tussen de transmissie- en distributienetbeheerder van essentieel belang. Daarnaast is het belangrijk

om een duidelijke omschrijving te voorzien van de kern- en niet-kernactiviteiten van netbeheerders, waarbij hun neutrale faciliterende rol en een efficiënte marktwerking gewaarborgd blijven. Het Europees kader zal hierbij richtinggevend zijn. Het is verder nodig dat de regulator principes van neutraal datamanagement (non-discriminatie, transparantie, neutraliteit) vastlegt.

5. Verbeter de energiemarkt

Wij willen de marktwerking verbeteren door volledige integratie van hernieuwbare energie en het activeren van alle segmenten van de markt. Dat impliceert ondermeer de afbouw en stopzetting van steun naarmate een technologie rijp wordt of naarmate een technologie niet de potentie toont om rijp te worden. Dat is bijzonder belangrijk voor de productie van energie omwille van de kosten van de ondersteuning en om de werking van de energiemarkten te verbeteren. Steunafbouw en de stopzetting van steun hangen onder meer samen met inkomsten uit de markt, de mate van internalisering van externe kosten voor de diverse energiebronnen en de mate waarin er een gelijk speelveld met andere regio's is.

Een goed omkaderde marktaanpak kan de kostenefficiëntie van de aangeboden oplossingen verbeteren door competitie, wat ook aanzet tot innovatie.

Een verbeterd marktmodel dient naast energielevering ook andere net-ondersteunende diensten volwaardig te vergoeden en toegang te geven aan nieuwe marktactoren zoals prosumenten en aggregatoren. Energieleveranciers kunnen deze nieuwe markten ondersteunen door een dynamische prijszetting aan te bieden aan de eindconsument (met slimme meters en toestellen en de mogelijkheid om te reageren op prijsspikkels).

Om draagvlak te behouden of te krijgen voor de energietransitie zal het belangrijk zijn om de eindconsument gedeeltelijk te "ontzorgen" om deze af te schermen van de achterliggende complexiteit. Dit kan door te evolueren naar dienstenleveranciers waarbij de markt eerder totaaloplossingen aanreikt gericht op het voldoen aan de basisbehoeften van de klant: een warmtebehoefte, een transportbehoefte of andere behoeftes zoals autonomie, delen van energie....

6. Realiseer baten hernieuwbare energie

Hernieuwbare energie kan leiden tot verschillende positieve sociale, economische en ecologische baten. Wij vragen dat het beleid inzet op het maximaal realiseren van deze baten. Baten kunnen zich bij een goed vormgegeven energiebeleid niet enkel situeren op het niveau van technologieën, maar ook op dat van het hele energiesysteem. Daarbij is het belangrijk om het Matheus effect te vermijden door minder kapitaalkrachtige gezinnen of bedrijven of huurders ook de mogelijkheid te geven te genieten van de baten van investeringen in hernieuwbare energie. Zo kan het bijvoorbeeld nuttig zijn juridische, regulatoire of technische drempels weg te werken voor investeringen door burgers en bedrijven in kleinschalige hernieuwbare energieprojecten op andermans eigendom.

Sociale en technische evoluties kunnen zorgen voor een meer actieve deelname van kleine en middelgrote energieconsumenten in het energiesysteem die daardoor toegang kunnen krijgen tot de baten van hernieuwbare energie. Een grotere betrokkenheid van vele burgers bij de hernieuwbare energieproductie en -distributie kan de interesse in energiegebruik verhogen en ervoor zorgen dat vele kleine gebruikers bewuster met hun energiegebruik

omspringen. De gefaseerde invoer van slimme meters (in de eerste plaats bij prosumënten, grootverbruikers en eigenaars van elektrische voertuigen) in combinatie met gepaste prijssignalen en automatisering, kan consumenten toelaten zich sneller te engageren om op kritische momenten hun vraag te verminderen of vermeederen, en zo helpen om piekbelasting te verminderen of congestie op te helpen lossen.

7. Technologische en sociale innovatie is unieke kans voor Vlaanderen

Het inzetten op innovatie is een cruciaal gegeven. De recente kennisbundeling in Vlaanderen in het kader van de speerpuntcluster energie geeft hiervoor ook een ideale uitgangspositie. Innovatie moet ervoor zorgen dat de energietransitie effectief en efficiënt kan verlopen en dat Vlaanderen een leidersrol krijgt op het internationale podium van ontwikkelende koolstofarme energietechnologieën en de integratie en inpassing ervan in een verstedelijkte context. Een specifiek aandachtspunt is ook de innovatie binnen businessmodellen. Binnen de context van schaarse natuurlijke hulpbronnen, moet maatschappelijke innovatie leiden tot een hogere kostenefficiëntie, tot sociale inclusie, en via een grotere betrokkenheid van de gebruikers tot meer draagvlak en ook gedragsverandering waardoor de effectiviteit van het transitiebeleid vergroot.

Om innovatie te bevorderen moet het juiste klimaat gecreëerd worden voor alle spelers op het innovatiespeelveld: van kennisinstelling tot ondernemer; van onderzoek en ontwikkeling tot marktimplementatie, van burgers, werknemers en overheid tot burgerverenigingen voor hernieuwbare energie. Een andere manier is het ondersteunen van bedrijfsgedreven piloot- en demonstratieschaal projecten. In dit kader bieden welgekozen regelluwe zones waar het bestaande beleidskader deze innovatieve piloot- en demonstratieprojecten zou hinderen een belangrijke context om met respect voor de marktwerking innovatie te verkennen. Deze activiteiten moeten geconcentreerd zijn op duidelijke focusgebieden waar de Vlaamse kennisinstellingen, industrie en overheid elkaar kunnen versterken. De ontbundelde Vlaamse energiemarkt kan onder toezicht van de regulator een gelijk speelveld bieden voor innovatie door alle partijen, met de netbeheerder als faciliterende partij.

Innovatie houdt niet op bij de landsgrenzen. Een lokale aanpak moet gekoppeld worden aan internationale samenwerking van onderzoek tot praktijk. Op verschillende vlakken bv. waterstof, PV, geothermie,... zijn al Vlaams-Nederlandse samenwerkingen lopend met een duidelijk toegevoegde waarde. De impact van deze initiatieven kan in de toekomst gestimuleerd worden.

8. Faciliteer hernieuwbare energieprojecten

Niettegenstaande de grote nood aan bijkomende investeringen in hernieuwbare energie met kortere doorlooptijden, lopen veel projecten vandaag vast omwille van gebrek aan maatschappelijk draagvlak of reglementaire hinderpalen op gewestelijk of federaal niveau. Aan investeringszijde is rechtszekerheid cruciaal. Niet alleen om nieuwe installaties te stimuleren maar ook om bestaande installaties niet zomaar te verliezen door retroactieve aanpassingen. Het onderstreept ook het belang van een gedragen en juist gekozen transitiepad.

Wij roepen de Vlaamse Regering op in nauwe samenwerking met lokale besturen en stakeholders te werken aan een draagvlak voor duurzame energie. Dit kan door zelf een voorbeeldrol te vervullen en te investeren in duurzame energie op eigen gebouwen en gronden. We vragen verder dat beleidsmakers op alle niveaus vocaal de duurzame

energietransitie verdedigen. Burgers, bedrijven en andere stakeholders zoals natuurverenigingen moeten in een vroege fase betrokken worden bij de doordachte ruimtelijke planning van hernieuwbare energieprojecten en de afwegingen die hieraan vooraf gaan. De goede praktijk voor de inplanting van windprojecten omvat verschillende nuttige instrumenten om een sterker draagvlak te ondersteunen, die we ook voor andere hernieuwbare energiebronnen aanbevelen. We denken hierbij aan de planmatige aanpak van communicatie en de diverse werkinstrumenten (bijvoorbeeld de verscheidenheid aan participatiemodellen en collectieve projecten). Het is belangrijk om in functie van de meest optimale aanpak projectspecifieke instrumenten te kunnen kiezen.